

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА

**Моніторинг теорії доказування
у процесуальному праві України****Т. М. Барабаш,***кандидат юридичних наук, доцент,**головний консультант Інституту законодавства
Верховної Ради України*

Останнім часом термін «моніторинг» вживається як постійне спостереження за будь-яким процесом¹. Розвиток інституту доказування у процесуальному праві України є також процесом пізнання основних його категорій, спрямований на встановлення істини у справі. Тому доречно говорити про систематизоване, проведенне за визначеною схемою спостереження за доказовою діяльністю, її оцінку та порівняння відповідних параметрів такої діяльності у різних нормативно-правових актах процесуального характеру з метою з'ясування можливості створення окремого кодифікаційного акта, призначеного врегулювати відносини у сфері доказового права.

У контексті даного дослідження об'єктом моніторингу є процесуально-правові відносини у сфері доказової діяльності. Моніторингу можуть бути піддані будь-які сегменти теорії доказів: елементи процесу доказування, ефективність використання доказів та їх джерел, складові предмета доказування, суб'єкти доказової діяльності тощо. Розробка методологічних основ такого моніторингу у контексті всього комплексу системи знань, сформованих у межах складових елементів предмета теорії доказування за своєю суттю має засадниче значення для розвитку теорії та практики пізнання. Оскільки і ретроспективному, і поточному комплексному моніторингу піддаються всі елементи предмета запропонованої теорії, то правильне визначення відправних теоретичних положень відіграє вирішальну роль і є основною складовою теоретико-методологічних знань про методи пізнання процесу доказування у будь-якому судочинстві – кримінально-

¹ *Ведурнг Е.* Оцінювання державної політики і програм / Пер. з англ. В.Шульга. – К., 2003. – С. 146; *Лендьял М., Виницький Б., Ратейчак Ю., Санжеровський І.* Моніторинг та оцінювання програм регіонального розвитку. – К., 2007. – С. 12; *Проведення моніторингу дотримання прав і свобод людини в установах патентної системи України: Метод. посіб.* – К., 2007. – С. 15; *Скопенко О.І., Цимбалюк Т.В.* Сучасний словник іншомовних слів. – К., 2006. – 789 с.

му, цивільному, адміністративному, господарському. Розвиток теорії доказування сьогодні є перспективним напрямом дослідження, спрямованим на виокремлення самостійної галузі – процесуального права.

Враховуючи те, що сучасні уявлення щодо теорії доказування мають відображати її комплексний характер, на підставі проведеного аналітичного дослідження процесуального закону хотілося б зупинитися на необхідності вироблення єдиної концепції процесу доказування у різних видах судочинства, яка б об'єднувала предмети наук кримінального, цивільного, господарського, адміністративного процесів і криміналістики; й досліджувала вказаний процес як загальний для них об'єкт пізнання. Такий підхід забезпечить процеси інтеграції наукового знання, характерні для сучасної науки, визначаючи її зміст.

Наука є сферою людської діяльності, спрямованої на вироблення нових знань. Як специфічна сфера, вона, крім того, є результатом суспільного поділу праці, відокремлення суспільної праці від фізичної, перетворення пізнавальної діяльності в особливу галузь занять певної групи людей. Теорію розглядають як сукупність узагальнюючих положень, що утворюють науку. Вона виступає як форма синтетичного знання і являє собою систему наукових концепцій, принципів, положень, фактів². Процесуальна наука не є ані суто теоретичною, ані суто прикладною, а об'єднує в собі всі ці якості³. А те, що правильно для всієї процесуальної науки, правильно й для її частини – теорії доказування.

Наукова діяльність зумовлює правотворчість, яка в свою чергу повинна базуватися на основі методології системного і комплексного підходів. Методологічною базою правотворення законодавства України є юридична доктрина щодо умовного поділу права на галузі, враховуючи їх предмет і методи регулювання. Також слід враховувати інтереси держави та потреби юридичної практики. Як наслідок, у системі законодавства існують не тільки однорідні галузі та інститути законодавства, а й комплексні галузі та інститути. Це дає можливість створювати комплексні (міжгалузеві та міжінституційні) кодифіковані акти, яким може стати Кодекс доказування.

В умовах розвитку правотворчої діяльності, система існуючих правових норм регулювання суспільних відносин потребує моніторингу (відслідковування) щодо їх дієвості в нових умовах і узгодження з новими соціальними відносинами, зокрема щодо виявлення проблем в цих відносинах з науковим обґрунтуванням їх вирішення. Це передусім потрібно для упередження негативних соціальних наслідків.

У сучасній юриспруденції вживаються такі правові категорії, як: теорія доказів, доказове право, теорія доказового права, теорія доказування. У вищих навчальних закладах юридичного спрямування вивчається «Теорія доказів» і як свідчить практика, здебільшого в рамках цієї дисципліни розглядаються проблемні питання лише кримінально-процесуального доказування. Навіть у окремих навчальних посібниках чи підручниках, які мають загальну назву «Теорія доказів», викладають основні засади доказового права саме в кримінальному процесі⁴. Але ж й інше процесуальне право (цивільне, господарське, адміністра-

² Теорія доказательств в советском уголовном процессе / Под ред. Н.В.Жогина. – 2-изд., доп. – М., 1973. – С. 15.

³ Коваленко Є.Г. Теорія доказів. – К., 2006. – С. 7.

⁴ Белкин А.Р. Теория доказывания: Научно-метод. пос. – М., 1999. – 429 с.; Коваленко Є.Г. Цит. праця; Тертышник В.М., Слинько С.В. Теория доказательств: Учеб. пос. – Х., 1998. – 87 с.

Теорія та історія апеляційного судочинства

тивне) містить загальні правила доказової діяльності. Тому слухно виникає запитання: чому до змісту теорії доказів (доказового права) входить лише кримінально-процесуальний аспект? Логічніше тоді б говорити про теорію доказів у кримінально-процесуальному праві.

Дослідження понятійного апарату сучасного доказування: і в гносеологічному (пізнавальному), і в практичному аспектах, залишається актуальним для теоретиків й для практичних працівників, оскільки вся процесуальна діяльність спрямована на встановлення істини у справі, що є неможливим без підтвердження тієї чи іншої тези беззаперечними доводами (доказами), які в свою чергу встановлюються завдяки доказуванню. Серед останніх наукових доробок із вказаної проблематики слід виділити праці А.Р. Белкіна, Д.І. Бочарова, Є.Г. Коваленка, І.В. Решетнікової, В.М. Тертишника, С.Я.Фурси, С.В. Щербакова та інших відомих вчених різних галузей правової науки.

Більшість вчених зазначають, що доказування слід розглядати як процес пізнання – чуттєвого (безпосереднього) і раціонального (опосередкованого)⁵. З позиції гносеології доказування є специфічною процесуальною методологією пізнання уповноваженими законом суб'єктами відповідного об'єкта дослідження⁶. Крім того, доказування розглядається і як практична діяльність по встановленню обставин справи залежно від виду судочинства. Тобто доказування завжди виступає певною діяльністю визначених учасників того чи іншого процесу, яка має відповідну мету, як і будь-яка людська діяльність.

Результатом діяльності з доказування визнається система доказів, здатна відображати у всіх необхідних аспектах предмет доказування (сукупність обставин, які необхідно встановити у справі). Готових доказів у природі не існує, тому під час провадження у справі докази і їх процесуальні джерела швидше формуються на підставі здійснення пошукових, пізнавальних, посвідчувальних та правозабезпечувальних заходів. Система доказів реконструює дійсність, замінює реальні життєві події певними юридичними фактами.

Теорія доказів визначається як частина процесуально-правової науки, що присвячена вивченню процесу доказування в ході проведення доказової діяльності під час провадження у справі⁷ (кримінальній, цивільній, господарській, адміністративній). Тобто це наука, яка вивчає принципи доказування і механізм їх реалізації, сукупність і структуру доказування і доказів та розробляє рекомендації з формування доказів і використання їх у судочинстві.

Доказове право – це система процесуальних норм, що регламентують цілі, зміст, порядок і правові засоби виявлення, збирання, перевірки та оцінки судових доказів⁸. Воно входить до системи процесуального права і вивчається теорією доказування, причому не тільки в його статичності, а й у динаміці, у його історичному розвитку, в застосуванні на практиці як в Україні, так і за її межами. Теорія доказів розробляє наукові рекомендації щодо розвитку доказового права і його застосування у практичній діяльності.

⁵ Белкин А.Р. Цит. работа; Коваленко Є.Г. Цит. праця; Фурса С., Цюра Т. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практ. посіб. – К., 2005. – 256 с.; Щербаков С.В. Теория доказательств и доказывания: содержание и проблемы: Монография. – Архангельск, 2007. – 263 с.

⁶ Белкин А.Р. Цит. работа. – С. 3.

⁷ Коваленко Є.Г. Цит. праця. – С. 7.

⁸ Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве. – Л., 1976. – С. 15.

Не маючи свого власного предмета правового регулювання, доказове право, проте, впливає на досить специфічне коло суспільних відносин у сфері судочинства, які складаються в процесі виявлення, збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів⁹. Тому доказове право виділяють у підгалузь кримінально-процесуального, цивільного процесуального, адміністративно-процесуального, господарського процесуального права, що має свої специфічні інститути. За своїм змістом норми доказового права можуть розмежовуватись на норми загальної й особливої частин даної підгалузі.

Теорія доказування поширюється на всі суспільні відносини, на всі явища зовнішнього світу, які тим або іншим чином пов'язані з процесом доказування. При здійсненні доказової діяльності її суб'єкти використовують закони логіки, психології, теорії інформації.

Доказове право розглядається як система знань, як нормативне утворення. Ми погоджуємось з думкою про визнання доказового права комплексним міжгалузевим процедурно-процесуальним інститутом з неоднорідністю його юридичного змісту й вторинністю нормативної субстанції¹⁰. Доказове право містить як процесуально-правові, так і матеріально-правові елементи, його норми закріплено як в основних галузях, так і галузевих інститутах. Це свідчить про його комплексність. Водночас доказовому праву властива цілісність, однорідність фактичного змісту і відносна законодавча відокремленість. Загальноприйнятим є положення про те, що доказове право становить центральний інститут процесуального права¹¹.

Теорія доказування описує нормативний порядок доказування та його практичну реалізацію, звертаючи увагу на наявні труднощі, суперечності, прогалини у практиці. Це відповідає адекватності теорії своєму предметові, тобто теорія доказів розробляє наукові рекомендації щодо розвитку процесу доказування. Таким чином, теорія доказування має розглядатись саме як наука, оскільки остання покликана забезпечувати практику, надавати теоретичні основи для розв'язання практичних проблем. Ознаками теорії доказування як специфічної наукової діяльності є:

- наявність систематизованого знання (наукових ідей, теорій, концепцій, законів, закономірностей, принципів, гіпотез, фактів тощо);
- наявність наукових проблем, об'єкта і предмета дослідження;
- практична значущість як явища (процесу), що вивчається, так і знань про нього.

Як наука вона розробляє теорію доказового права, вивчає діюче процесуальне право, його інститути, норми, практику їх застосування, історичний шлях розвитку. Метою є пізнання соціальної, гносеологічної та правової сутності і призначення доказування у сучасному суспільстві, запозичення досвіду законодавчого регулювання окремих процесуальних інститутів у зарубіжних країнах, надання допомоги у правозастосовчій діяльності, у правильному і єдиному розумінні, тлумаченні процесуальних норм з доказування. Роль теорії доказування у процесуальній науці зумовлена тим, що вона сприяє напрацюванню ефек-

⁹ Коваленко Є.Г. Цит. праця. – С. 10.

¹⁰ Бочаров Д. Щодо потреби загальнотеоретичного дослідження проблем юридичного доказування // Право України. – 2002. – № 5. – С. 131–133; Решетникова І.В. Доказательственное право Англии и США. – М., 1999. – С. 192–276.

¹¹ Белкин А.Р. Цит. работа; Фурса С., Цюра Т. Цит. праця.

Теорія та історія апеляційного судочинства

тивних способів доказування, застерігає від можливих помилок при здійсненні провадження у різних категоріях справ. Науковий аналіз правових норм та практики їх застосування сприяє також удосконаленню чинного законодавства.

Таким чином, теорія доказів розглядається як наука, а доказове право отождоється із теорією доказового права і виступає як система процесуальних норм. Тобто зазначені категорії співвідносяться як частина (доказове право) і ціле (теорія доказування).

Норми доказового права, що регулюють правила здійснення доказової діяльності і відображають основні положення теорії доказування, закріплені у чинному процесуальному законодавстві: Кримінально-процесуальному кодексі України¹², Цивільному процесуальному кодексі України¹³, Господарському процесуальному кодексі України¹⁴, Кодексі адміністративного судочинства України¹⁵. Положення доказування відображені і в проектах, які розглядаються Верховною Радою України: Кримінально-процесуального кодексу України (реєстр. № 1233 від 13 грудня 2007 р.)¹⁶, Господарському процесуальному кодексу України (реєстр. № 0904 від 28 травня 2006 р.), Адміністративно-процедурного кодексу України (реєстр. № 5462 від 29 квітня 2004 р.) (оскільки два останні законопроекти відкриті розробниками, не будемо спинятись на аналізі їх норм, що стосуються правил доказування).

Не маючи загально визнаної самостійної галузі – процесуального права, ми маємо процесуальне законодавство, яке містить норми доказового права. Тому доцільно, на нашу думку, обговорити можливість здійснення його кодифікації.

Кодифікація законодавства як процес законодавчої уніфікації, як форма систематизації передбачає системне упорядкування відповідних юридичних норм у рамках правових інститутів, закріплення галузевої структури законодавства та розвиток правових інститутів і галузей законодавства як органічних складових єдиної системи законодавства шляхом уніфікації положень нормативно-правових актів однакової юридичної сили і зведення їх до єдиного кодифікаційного акта¹⁷.

Дослідження власне кодифікаційної діяльності починається із з'ясування обставин, факторів, що зумовлюють її необхідність. На жаль, сьогодні навіть на доктринальному рівні не опрацьовано питання про сучасну національну кодифікацію, її межі, структуру, етапи тощо. Тобто втрачено методологічні і методичні орієнтири, спрямовані на те, що може бути предметом саме кодифікованого акта як виду закону.

Кодифікаційна діяльність здійснюється компетентними правотворчими органами держави, а тому має державно-владний, офіційний характер і є різновидом правотворчості. Її об'єктом виступає певна група нормативно-правових при-

¹² *Кримінально-процесуальний кодекс України* (із змінами і доп. станом на 20.05.2008 р.). – К., 2008. – 200 с.

¹³ *Цивільний процесуальний кодекс України*: Науково-практ. коментар за ред. В.М. Кравчук, О.І. Угриновської. – К., 2006. – 944 с.

¹⁴ *Господарський процесуальний кодекс України* (із змінами і доп. станом на 01.09.2008 р.). – К., 2008. – 163 с.

¹⁵ *Матвійчук В.К., Хар І.О.* Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практ. коментар. – К., 2007. – Т. 1. – 788 с.

¹⁶ *Проект Кримінально-процесуального кодексу України* (реєстр. № 1233 від 13.12.2007 р.) // www.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1.

¹⁷ *Шемшученко Ю.С., Ющик О.І., Горбунова О.М.* та ін. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка. – К., 2007. – С. 81.

писів (відповідні розділи процесуальних кодексів), що мають спільний предмет правового регулювання.

Така діяльність зумовлена передусім потребами суспільного розвитку і такою властивістю об'єктивного юридичного права, як його системність. Метою кодифікації законодавства України є створення чіткої структури правового регулювання суспільних відносин між їх суб'єктами, забезпечення співвідношення потреб та інтересів людини, соціальних спільнот та держави¹⁸. Змістом кодифікаційної діяльності є переробка форми і змісту нормативно-правових приписів, їх узгодження та об'єднання у єдиний цілісний комплекс. Вона являє собою процес, який складається з певних послідовних дій (операцій), стадій та етапів і здійснюється на основі певних принципів, за допомогою певних засобів, із застосуванням певних правил кодифікації. Результатом такої кодифікаційної діяльності має бути створення кодифікаційних актів, тобто єдиних, внутрішньо узгоджених за змістом і юридично цілісних нормативно-правових актів, які мають юридичну форму зовнішнього виразу (найменування): «закон», «кодекс», «основи законодавства», «положення», «статут» тощо.

При кодифікації законодавства увага повинна звертатися на визначення структури, місця юридичних норм у системі правового регулювання. Необхідно чітко визначити суб'єкти і об'єкти суспільних відносин, правила поведінки учасників, їхні права та обов'язки. У теорії доказування присутні й об'єкти доказування (як правило, наявність або відсутність певного факту), і суб'єкти доказування, і принципи, і засоби доказування.

Основні принципи кодифікації теорії доказування мають виходити із гарантій дотримання прав і свобод громадян, адекватності їх законодавчого визначення і можливості реалізації, комплексного підходу до врахування міжнародного досвіду і особливостей національних правових традицій. До таких принципів слід віднести:

- плановість, системність і систематичність проведення кодифікаційних робіт;
- наукову обґрунтованість кодифікованих актів;
- забезпечення верховенства права та закону;
- врахування системно-структурних властивостей об'єктивного юридичного права та законодавства;
- техніко-юридичну досконалість кодифікаційних актів;
- наближення кодифікаційної діяльності в Україні до європейських стандартів, зумовлених особливостями континентальної правової системи;
- публічне обговорення проектів кодифікаційних актів.

Аналіз нормативного матеріалу процесуальних кодексів України дає можливість стверджувати наявність у різних юрисдикціях єдиного підходу до регламентації доказування.

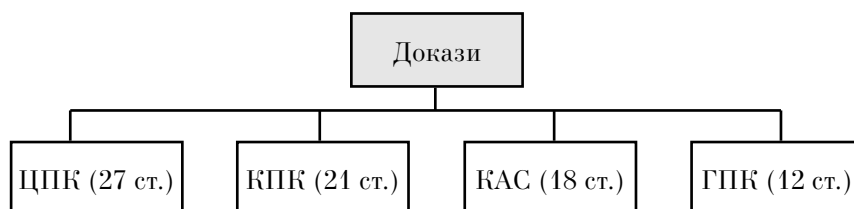
Про це свідчить, по-перше, універсальність понятійного апарату доказового права: «фактичні дані», «допустимість» та інші успішно застосовуються у процедурно-процесуальних нормах різної галузевої належності (КПК, ЦПК, ГПК, КАС). По-друге, мета і предмет доказування визначаються в різних юрисдикціях ідентично (хоча останній у «чистому» вигляді закріплено лише в про-

¹⁸ Шемшученко Ю. С., Юцик О. І., Горбунова О. М. та ін. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка. – К., 2007. – С. 75.

Теорія та історія апеляційного судочинства

екті КПК України): метою доказування зазвичай визнається забезпечення правильного і своєчасного вирішення справи (під останньою тут розуміється будь-яка юридично значуща ситуація, що потребує офіційної констатації чи владного втручання), а його предметом — обставини, які мають значення для вирішення справи по суті. По-третє, структура доказування однакова для всіх юрисдикцій. Одержання, розгляд та оцінка доказів є обов'язковими елементами процедури доказування у кожній справі. Досягнення його мети можливе лише за їх успішної сукупної реалізації¹⁹. Незважаючи на галузеву диференціацію та юрисдикційну специфіку процесуальних норм, які регламентують доказування, закріплені в них уявлення про сутність і обов'язкові ознаки доказів принципово не відрізняються. Доказами майже всюди вважаються фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку встановлюються обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. У різних юрисдикціях використовуються фактично одні й ті самі засоби доказування.

Закріплення правил доказування у процесуальних актах

Аналітичний огляд статей процесуальних кодексів, присвячених доказуванню, дає змогу зробити такі висновки:

1. Найменше норм, що регулюють правила доказування, міститься в Господарському процесуальному кодексі (12 статей): це пояснюється вузьким переліком джерел доказів у господарському процесі, зокрема, відсутністю такого джерела, як показання свідка. У Кодексі адміністративного судочинства цьому питанню приділено увагу у 18 статтях, чинний Кримінально-процесуальний кодекс містить 21 статтю, але 5 з них присвячено правам, обов'язкам і відповідальності свідка, що, на нашу думку, більше стосується правового статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. Проект КПК України є прогресивним кроком уперед у питанні процесу доказування – тут уже у окремій статті говориться про предмет доказування; приділено значну увагу елементам процесу доказування: збиранню, перевірці, оцінці доказів; визначено зміст, хоча і не всіх ознак, оцінки доказів; розширено перелік джерел доказів. Загалом доказуванню присвячено дві глави розділу 5 проекту (20 статей). І найбільш об'ємним на правила доказування є Цивільний процесуальний кодекс України, який містить 27 статей, розміщених у двох главах двох розділів.

2. У всіх без винятку процесуальних кодексах окремі статті присвячено такому важливому елементу процесу доказування, як оцінка доказів, хоча не зрозуміло, чому в ЦПК і ГПК спочатку визначаються правила належності і допус-

¹⁹ Бочаров Д. Про місце доказового права у системі права // Право України. – 2003. – № 2. – С. 30–34.

тимості доказів (статті 58, 59 ЦПК; ст. 34 ГПК), а лише потім – правила оцінки (ст. 212 ЦПК, ст. 43 ГПК). Кодекс адміністративного судочинства і чинний Кримінально-процесуальний кодекс взагалі не виокремлюють належність і допустимість доказів. Проект КПК виправив ситуацію, визначивши і оцінку доказів (ст. 150), і правила належності й допустимості (статті 151, 152).

3. Кодекс адміністративного судочинства і Цивільний процесуальний кодекс на відміну від інших процесуальних кодексів досить широко висвітлюють види експертиз, які можуть призначатися під час провадження у будь-якій справі будь-якої юрисдикції: комплексну, комісійну, повтору і додаткову.

4. При визначенні поняття «докази» всі процесуальні кодекси вживають словосполучення «будь-які фактичні дані», за допомогою яких встановлюються обставини тієї чи іншої справи. І хоча не одне десятиліття точаться суперечки серед науковців з приводу того, що слід розуміти під «фактичними даними» – чи факти, чи відомості про факти, чи їх поєднання – все одно розробники проекту Кримінально-процесуального кодексу України при визначенні доказів у кримінальній справі вживають цей термін (ст. 146).

5. Ще один важливий сегмент доказування – його предмет. У різні часові періоди в теорії будь-якого процесуального права приділяється значна увага як законодавчому визначенню предмета доказування у справі, так і його змісту та структурним елементам. У чинному ж процесуальному законодавстві на сьогодні жоден із кодексів не містить окремої статті, яка давала б визначення предмета доказування, хоча теоретично це питання є досить актуальним і більшість пропозицій науковців, які займаються дослідженням проблем доказування, стосуються змін до процесуального закону будь-якої юрисдикції шляхом закріплення поняття і переліку обставин предмета доказування. Цивільний процесуальний кодекс України в ст. 179 зазначає, що є предметом доказування у цивільній справі, але стаття чомусь має назву «Дослідження доказів» (до речі, співвідношення понять «дослідження» і «доказування» є спірними в теорії доказування). Чинний Кримінально-процесуальний кодекс (ст. 64) дає перелік обставин (який не відповідає потребам сьогоденної практики), що підлягають встановленню у кримінальній справі і назва статті не стосується предмета доказування. Проект КПК називає ст. 145 «Предмет доказування у кримінальній справі», але знову ж таки без визначення, лише з переліком обставин предмета доказування.

У теорії господарського і адміністративного процесів вивчається предмет доказування, але окремо не визначається у відповідних кодексах. У КАС України таке поняття, як «предмет доказування» лише згадується через призму належності доказу (ст. 70).

Таким чином, оскільки процесуальні кодекси не містять дефінітивних норм, які б визначали предмет доказування, даний інститут доказування неоднозначно тлумачиться і викликає низку спорів на практиці.

6. Цікавим виявляється і той факт, що при підготовці й обговоренні процесуальних законопроектів найменше спірних питань викликають саме розділи, що стосуються доказування. Так, за час існування «найстарішого» Кримінально-процесуального кодексу України (з 28.12.1960 р.) до нього 166 разів вносились поправки. До глави 5 «Докази» було внесено зміни, переважно у 1984 році і у 2001 році – у зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу України, які, по суті, не стосувались змісту термінів із спільним коренем «доказ». При обгово-

Теорія та історія апеляційного судочинства

ренні двох проектів Кримінально-процесуального кодексу України (2003 р. і 2007 р.) не зустрічається жодного зауваження стосовно питань, пов'язаних із загальними інститутами доказування. Все це свідчить про сталість інститутів доказового права.

7. Аналіз природи понятійного апарату доказування і доказів дає безспірні підстави констатувати, що всі загальні інститути доказового права пов'язані із процесом пізнання дійсності, а отже, мають єдине начало, підкоряються єдиним закономірностям і законам.

Українська правова система відстає у дослідженні процедури доказування (теорії доказування) порівняно з аналогічними положеннями іноземних держав. Законодавча влада США, Великої Британії, Німеччини, Австрії приділяє значну увагу процесу дослідження доказів, конкретизації процесуальних аспектів елементів доказування, з урахуванням їх особливостей²⁰.

Континентальні системи відомі ще як кодифіковані правові системи, оскільки їх головною рисою є наявність кодексів з високим рівнем узагальнення і систематизації значної частини законодавства. Приділяється значна увага підготовчим законопроектним роботам, коментарям авторів до проектів законів, матеріалам обговорень. Вони використовуються у процесі офіційного тлумачення законодавства. Загальними рисами іноземного законодавства, присвяченого доказуванню, є те, що воно систематизоване в певну процедуру або порядок.

Як слушно зазначає І. Решетнікова, для визнання доказового права самостійною галуззю у нього завузький предмет регулювання, а сприймати його як підгалузь можна лише за умови визнання процесуального права єдиною комплексною галуззю²¹. Найпоширенішим різновидом комплексних правових інститутів є міжгалузеві. Вони виникають на перетині суміжних галузей права й втілюють функціональні та предметно-регулятивні міжгалузеві зв'язки.

На нашу думку, теорія доказів потребує законодавчого закріплення, можливо лише загальна її частина, у окремому нормативно-правовому акті (наприклад, Кодексі доказування). Такий акт розглядатиметься як комплексний (міжгалузевий) закон, що містить норми декількох галузей процесуального права, які регулюють різні суспільні відносини, що становлять відносно самостійну сферу суспільного життя, яке потребує юридично різнорідних способів впливу, що складаються у цілісний комплексний метод. Така кодифікація забезпечить єдиний підхід до визначення спільних категорій доказового права: доказування, його елементів, поняття доказів, засобів доказування, джерел доказів і носіїв доказової інформації, доказових фактів тощо.

Нормативне регулювання й теоретичне дослідження проблем доказування посідає чільне місце і у процесуальному праві, найважливішою складовою якого є доказове право, і в процесуальній науці, де провідну роль відіграє теорія доказування. Враховуючи понятійний склад, зміст і мету доказового права, можна зробити висновок, що доказування є ширшим поняттям, ніж докази, і включає в себе останнє. Тому потрібно говорити не про теорію доказів, а про теорію доказування. Спільні дослідження на межі природничих та правових дисциплін мають

²⁰ Михеєнко М.М., Молдован В.В., Радзівєвська Л.К. Порівняльне судове право: Підручник. – К., 1993. – 328 с.; Решетнікова І.В. Доказательственное право Англии и США. – М., 1999. – С.192–276.

²¹ Решетнікова І.В. Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве. – М., 2000. – С. 46.

привести до суттєвого розвитку саме теорії доказування, а не процесу доказування, над удосконаленням якого мають працювати теоретики та практики-правознавці. Тому вважається доцільним існування такого напрямку досліджень, як теорія доказування.

Основними аргументами на підтвердження того, що теорія доказування є комплексним міжгалузевим інститутом, загальна частина якого потребує об'єднання в один кодифікований акт, є такі:

- в основі будь-якого доказування лежить процес пізнання;
- докази – це завжди відомості про обставини, які встановлюються одними і тими самими засобами доказування;
- підхід до достовірності та достатності доказів також має подібність, що сягає корінням у гносеологічні процеси;
- засоби доказування однакові для будь-якого процесу дослідження доказів у сфері правозастосування;
- порядок дослідження доказів має загальні риси, що зумовлено правовими та психологічними ознаками.

Враховуючи умовний поділ доказового права на загальну і особливу частини, проголошується така структура проекту кодексу:

Розділ I. Загальні положення

Стаття 1. Призначення Кодексу з доказування

Стаття 2. Завдання і принципи доказування

Розділ II. Процес доказування

Стаття 3. Сутність і мета доказування

Стаття 4. Елементи процесу доказування

Стаття 5. Збирання і перевірка доказів

Стаття 6. Оцінка доказів

Стаття 7. Належність і допустимість доказів

Стаття 8. Достатність і достовірність доказів

Стаття 9. Предмет доказування

Стаття 10. Межі доказування

Стаття 11. Суб'єкти доказування

Стаття 12. Звільнення від доказування

Розділ III. Докази та їх джерела

Стаття 13. Докази та їх ознаки

Стаття 14. Види доказів

Стаття 15. Факти у доказуванні

Стаття 16. Джерела доказів

Стаття 17. Докази, здобуті в результаті міжнародної правової допомоги

Уперше запропонована структура Кодексу є попередньою і потребує подальшого доопрацювання шляхом співпраці науковців-теоретиків, процесуалістів і практиків. Не стверджуючи, що створення такого нормативно-правового акта є пріоритетним завданням сьогодні, впевнені, що дослідження у даному напрямі є перспективним і спрямоване на удосконалення правотворчого процесу.